

QABİLİYYƏTİN İNKİŞAFINA FƏRDİ YANAŞMA

Səlahət Əsədova,

Bakı şəhəri MLK-nın ingilis dili müəllimi,
Amerika Təhsil Şurası "Təhsildə əməkdaşlıq"
proqramının məzununu, "Ən yaxşı müəllim"
müسابiqəsinin qalibi

Açar sözlər: çoxşaxəli qabiliyyət, incəsənət qabiliyyəti, fiziki qabiliyyət, musiqi qabiliyyəti, məntiqi qabiliyyət, fərdlərarası qabiliyyət, fərd daxili qabiliyyət, naturalist qabiliyyət, linqvistik qabiliyyət, dahi, bütövlüklə dərk etmə.

Ключевые слова: множественность интеллектов, пространственный интеллект, кинестетический интеллект, музыкальный интеллект, логический интеллект, межличностный интеллект, внутриличностный интеллект, натуралистический интеллект, лингвистический интеллект, гений, мета познание.

Key words: multiple intelligence, spatial intelligence, kinesthetic intelligence, musical intelligence, logical intelligence, interpersonal intelligence, intrapersonal intelligence, naturalistic intelligence, linguistic intelligence, genius, meta cognition.

Hər il on minlərlə gənc tam orta məktəbi bitirib bilik və qabiliyyətlərini sınaq üçün ali təhsil müəssisələrinə üz tutur. Eləcə də hər il minlərlə gənc universitetləri bitirib maraqlarına uyğun iş axtarırlar. Ali və orta ixtisas məktəblərinə daxil ola bilməyənlər isə heç bir peşəyə yiyələnmədikləri üçün bir sıra çətinliklərə üzləşirlər. Ona görə də hazırda təhsilimizdə hər bir gəncin qabiliyyət və bacarığının aşkarlanması və uyğun fəaliyyət istiqamətinə yönləndirilməsi işi xüsusi aktuallıq kəsb edir.

Bu problemin həllinə yönəlmis istiqamətlər təhsilimizə dair ən mükəmməl sənəd olan "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nda öz ifadəsini tapmışdır. Strategiyada:

- səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönlü təhsil məzmununun yaradılması;

- innovativ təlim metodları və texnologiyaları vasitəsilə təhsilin məzmununun səmərəli mənimsənilməsinin təmin edən yüksəkənfüzlü təhsilverənin formalaşdırılması;

- ilk peşə-ixtisas təhsil müəssisələrinin infrastrukturunun inkişafına yönəlmis və dövlət – biznes partnyorluğuna əsaslanan sosial xarakterli Müasir Azərbaycan Peşəkarları Layihəsinin həyata keçirilməsi kimi, çox mühüm fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Şəxsiyyətyönlü təhsil və innovativ təlim metod və texnologiyaları vasitəsilə təhsilin məzmununun səmərəli mənimsənilməsinin təmin edən yüksəkənfüzlü təhsilverənin (müəllimin) yetişdirilməsi kurikulum islahatı ilə birgə reallaşır.

Müasir Azərbaycan Peşəkarları Layihəsinin həyata keçirilməsi təhsil sahəsində yaranmış problemlərin həllinə yönəl-

miş mühüm bir addımdır. Bu layihənin reallaşması ilə bağlı ümumtəhsil məktəb müəllimlərinin də üzünə çox böyük vəzifələr düşür. Belə ki, şagirdləri qabiliyyət və maraqlarına uyğun olaraq müxtəlif peşələrə yönəltmək vəzifəsi məhz ümumtəhsil məktəbindən başlayır. Doğrudan da, hər bir şagirdin fərqli qabiliyyətinin üzə çıxarılması və ona uyğun peşə seçimi çox böyük uğurdur. "Qabiliyyət" adlandırdığımız bu məfhum isə fərqli baxışlar daxildir. XIX əsrin 80-ci illərinə qədər hər kəsin yalnız bir qabiliyyətinə danışırlırsa, 1983-cü ildə Harvard Universitetinin professoru Dr.Howard Gardner fərqli bir nəzəriyyə – çoxşaxəli qabiliyyət nəzəriyyəsini işləyib hazırladı. Dr. Gardnerə görə qabiliyyət oxu, yazı və riyazi bacarıqlara uyğun olaraq ölçülür və insanın gələcəyi də, əsasən, buna görə müəyyən edilir. O, ilk kitabı olan "Beyinin çərçivələri" (Frames of Mind) adlı əsərində yazır ki, hər bir fərd özündə 8 fərqli qabiliyyətin birini deyil, bir neçəsini birləşdirir. Hətta zehni qüsuru olan bir uşağın dili ilə bağlı çatışmazlıqları olarsa, o, çox yaxşı bir rəsm çəkər və ya hər hansı bir musiqi alətinə çox gözəl ifa edə bilər. Dr. Gardnerin nəzəriyyəsinə uyğun olaraq döyrmə üsulunun geniş diapazonu imkan verir ki, müəllimlər və valideynlər uşaqların zəif və güclü tərəflərini (qabiliyyətlərini) onların maraqlarına görə istiqamətləndirə bilsinlər. Dr. Gardnerin müəyyən etdiyi 8 fərqli qabiliyyət aşağıdakılardan ibarətdir:

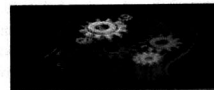
1) İncəsənət qabiliyyəti (Spatial Intelligence) 2) Fiziki qabiliyyət (Kinesthetic Intelligence) 3) Fərd daxili qabiliyyət (Intrapersonal Intelligence) 4) Fərdlərarası qabiliyyət (Interpersonal Intelligence) 5) Məntiqi qabiliyyət (Logical

Intelligence) 6) Linqvistik qabiliyyət (Linguistic Intelligence) 7) Naturalist qabiliyyət (Naturalistic Intelligence) 8) Musiqi qabiliyyəti (Musical Intelligence).

İncəsənət qabiliyyətinə malik olan uşaqlar hər hansı bir obyektə daha sürətlə qavrayırlar. Bura şəkillər, diaqramlar, filmlər, flaş kartlar, flip-catlar daxildir. İnformasiyanı şəkil və təsvirlərdən daha tez qəbul etdikləri üçün onların əla motorik qabiliyyətləri olur. Bu cür uşaqlar müxtəlif növ krossvord, şəkil və formalardan hazırlanır. Belə uşaqlar kitabı oxumadən əvvəl onun şəkillərinə baxırlar. Bu qabiliyyəti inkişaf etmiş uşaqlar üçün yararlı peşələr aşağıdakılardır: tikici, dulusçu, zərgər, qrafik dizayner, rassam, heykəltəraş, fotoqraf, cərrah və s.

Fiziki qabiliyyətli öyrəncilər toxuma, əla hissetmə kimi fiziki təcrübələrdən faydalanırlar. Beyinləri ilə bədənəri arasında xüsusi harmoniya olduğu üçün onlar dünyanı daha çox toxunma və hərəkətlə dərk edirlər. Bu cür uşaqlar daha çox bədən üzvlərini hərəkət etdirərək öyrənir, əla bağlı hərəkətləri yaxşı yerinə yetirir, oynaqırlar, əzələlərin, sinir və digər bədən hissələrinin diqqətli və sürətli kordinasiyasını təmin edirlər. Bəzən onları hiperaktiv və diqqətli toplaya bilməyən kimi qiymətləndirirlər. Bu cür uşaqlar məktəbdə nəyisə öyrənməyə cəlb etmək müəllimlər üçün çox çətin olur. Çünki onların enerjisini sərf etməyə tənaffüs bəs əlamir və enerjisini sərf edə bilməyən şagird dərsdə əsəbi və cansıxıcı olur. Bu cür uşaqlara uyğun gələn peşələr aşağıdakılardır: məşqçi, atlet, rəqqas (raqqasa), aktyor (aktrisa), hərbiçi, yanğınsöndürən və s.

Fərd daxili qabiliyyətli öyrəncilər öz vaxtlarını şəxsi məqsədlərinə sərf etməyi

xoşlayırlar. Bəzən başqalarından utancaq görünür, sakit şəraitdə işləyirlər. Onlar müstəqildir və vaxtlarını yalnız düşünmək və işləmək keçirməkdən məmnundurlar. Bu cür uşaqlar özlərinin zəif və güclü cəhətlərini bilirirlər, ancaq böyüyəndə kim olacaqlarını müəyyən edirlər. Bu öyrəncilər dinlə və ya incəsənətlə, musiqi ilə, yaradıcılıqla yaxud gündəlik yazmaqla öz daxili hislərini ifadə edə bilərlər. Onlar gələcəkdə yaxşı filosof, nəzəriyyəçi, ixtiraçı, humanitar sahədə işçi, tədqiqatçı, psixoloq və ya yazar olurlar.

Fərdlərarası qabiliyyətli öyrəncilər işləməkdən, öyrənməkdən, kömək etməkdən, insanların arasında olmaqdan həzz alırlar. Onların həmçinin dostluq əlaqələri geniş olur, müxtəlif komandalara üzv olar, komandalarda oynayır, bölüşməyi sevirlər. Bu cür uşaqlar digərlərinin qeydində qalır, məsləhət verir və onları müdafiə edə bilərlər. Onlar ehtiyacı olan qonşuya kömək edir, məktəbə gələn tələ uşaqla dostluq edir ki, o özünü tənha hiss etməsin. Bu qabiliyyətdə olan uşaqlar yaxşı müəllim, terapevt, psixiatr, siyasətçi, polis, həkim, psixoloq, sosioloq və s. ola bilərlər.

Müxtəlif qabiliyyətli öyrəncilər çoxlu sual verir və yaxşı krossvord həll edirlər. Onlar təcrübə aparmayı, işlərində müxtəlif nəticə çıxarmayı bacarırlar, dizayn problemlərini, hər hansı mexanizmin iş prinsiplərini öyrənməyə can atırlar. Bu cür öyrəncilər riyaziyyəti, kompüter texnologiyalarını daha çox sevirlər. Onlar öz əşyalarını təmiz saxlayırlar, işlərini planlı şəkildə həyata keçirir, bir iş görməzdən əvvəl nəticəsini düşünürlər. Onlara uyğun gələn peşələr aşağıdakılardır: mühəssis, tədqiqatçı, proqramçı, mühəndis, ixtiraçı, p.

Linqvistik qabiliyyətli öyrəncilər sözlə daha çox üstünlük verirlər. Onlar yaxşı təsvir edir, izah edir, oxumaqdan həzz alır, yazmağı, hekayə uydurmağı və danışmağı xoşlayır, diskussiya və debatlarla iştirak

edirlər. Bu cür uşaqlar sakit, ağıllı və yaxşı dinləyici olurlar. Çox asan cəsimə və nitq qüsurları olan uşaqlar da bəydlərinin bu hissəsinə daha çox işlədirlər. Onlara uyğun ən yaxşı karyera jurnalist, kitabxançı, şərhçi, tərcüməçi, müəllim, hüquqşünas, şair, yazıçı, dramaturq, ictimai xadim, redaktor, media məsləhətçisi, televiziya-radio diktoru, satıcıdır.

Naturalist qabiliyyətli öyrəncilər fiziki qabiliyyətli öyrəncilər kimi toxunmağı, hiss etməyi, tutmağı xoşlayırlar, ancaq bunları təbiətdə və heyvanlar arasında etməyi üstün tuturlar. Naturalistlər ətraf mühitə bağlı hər şeylə maraqlanırlar. Onlar daha çox açıq havada vaxt keçirmək, xırda daşlar, balıqçılıqları toplamaq, heyvanlara qulluq etmək, heyvanlar və ətraf mühiti qorumaq və öyrənməkdən həzz alırlar. Bu cür uşaqlar evdə kiçik ev heyvanı saxlayır, ətraf mühiti çirkəndirənləri xoşlamır, bəzən də vegeterian olurlar. Bu cür uşaqlara uyğun gələn peşələr aşağıdakılardır: arxeoloq, bağban, fermer, biolog, heyvan təlimçisi, ətraf mühit mühafizəçisi, balıqçı, fotoqraf, baytar, zoolog.

Musiqi qabiliyyətli öyrəncilər informasiya səs, məhəllər, musiqi, cingilti və ritmlər vasitəsilə almağı xoşlayırlar. Onlar musiqiyə qulaq asmaq, bəstələmək və zümzümə etməkdən zövq alırlar. Bu cür uşaqlar hər növ musiqini sevir və hara gedirsə, başlarında bir musiqi parçası olur. Onlar üçün ən yaxşı peşələr bunlardır: musiqişünas, müğənni, bəstəkar, ifaçı, musiqi müəllimi, alət ustası, orkestrdə ifaçı, dirijor, musiqi təqdimçisi, DJ, film prodüseri, məzhəkəçi.

Göründüyü kimi, şagirdlərimiz fərqli qabiliyyətə malikdirlər. Bu qabiliyyətlərinə görə də onlar fərqli öyrənirlər. Əgər biz onlardan bacarmadıq, sevmədiyini bir işi görməyi tələb etsək, nələr baş verər? Dahi A. Eynşteynin bu statusu sualımıza çox gözəl cavabdır: "Hər kəs dahidir, ancaq əgər sən

balığı ağaca çıxmaq qabiliyyətinə görə mühakimə etsən, o, ömrü boyu özünün küt olduğunu inanaraq yaşayacaq". Ona görə də şagirdlərimizin fərqli qabiliyyətlərini üzə çıxararaq onların maraqlarını nəzərə alıb düzgün istiqamətləndirmək çox vacibdir. Həm də şagirdlərimizin fərqli qabiliyyətlərini nəzərə alaraq müxtəlif öyrətmə üsullarından istifadə etməliyik. Bu da bir faktıdır ki, onları eyni üsulla öyrətmək mümkün deyil, çünki hər birinin fərqli öyrənmə bucağı var. Müəllimlər isə onların uğurlarını təmin etmək üçün fərqli öyrətmə üsullarını bacarmalıdırlar. Ona görə də Gardnerin təklif etdiyi fərqli öyrətmə üsullarından istifadə etməklə çox faydalanmaq olar. Fərqli öyrətmənin təcrübədə öz təsdiqini tapmış faydalı nəticələri mövcuddur ki, onun da bir neçə cəhətlərini nəzərə çatdırmaq yerinə düşərdi:

1) Çoxşaxəli qabiliyyəti inkişaf etdirən fərqli öyrətmə üsullarından istifadə şagirdlərin uğurlarına kömək edir, məsələn, müəllimin özünün linqvistik qabiliyyətə malik olması heç də o demək deyildir ki, onun şagirdləri də belə olsun. Yəni onlar müəllimin danışıqına qulaq asmaqla, suallara yazılı və şifahi cavab verməklə, müzakirələrdə iştirak etməklə öyrənməlidirlər.

2) Çoxşaxəli qabiliyyəti inkişaf etdirən fərqli öyrətmə üsullarından istifadə bir çox hallarda sinfin idarə olunması ilə bağlı problemləri aradan qaldırır. Belə ki, sinifdə şagird tapşırığı yerinə yetirməkdə çətinlik çəkəndə ümidisizlər və tapşırığı ona darıxdırıcı görünür, bu zaman da davranış problemləri başlayır. Əgər müəllim tapşırıqlara qabiliyyətin bir neçə növünü daxil etsə, şagirdlərdə çalışmaya maraq oyanar və onu yerinə yetirməyə həvəsləri artır.

3) Çoxşaxəli qabiliyyəti inkişaf etdirən fərqli öyrətmə üsullarından istifadə şagirdlərin gələcəkdə bütün qabiliyyətlərinin inkişafına kömək edir. Araşdırmalar göstərir

ki, şagirdlərimizin hamısında bu qabiliyyətlər müəyyən dərəcədə mövcuddur. Məsələn, ola bilər ki, ingilis dili müəllimi digər fənləri inteqrasiya etməyi üstün tutsun, yaxud musiqi ilə bağlı müxtəlif klip-çatlar, video, musiqi, riyazi hesablar və s.-dən istifadə etsin. Bu, o deməkdir ki, fiziki qabiliyyətli öyrəncilərin hamı da musiqi, mənəvi-riyazi qabiliyyətləri də inkişaf etdirilməlidir. Çünki fərqli öyrətmə üsulları şagirdlərə hər hansı bir materialı bütövlükdə dərk etmək imkanı verir. Bunun üçün də şagirdlərdə necə öyrənmək istədikləri barədə düşünmə imkanı yaranır. Onlar fərqli öyrənmə üsullarından xəbərdar olmalı və necə öyrənmək istədiklərini özləri seçməlidirlər.

Fərqli qabiliyyətləri aşkara çıxaran aşağıdakı test nümunələrindən də faydalanmaq olar:

Test nümunələri

1) Məktəbdə sevdini fənn:

- A) rəsm B) bədən tərbiyəsi
C) ədəbiyyat D) riyaziyyat
D) nitq və debat E) musiqi
Ə) zoologiya F) psixologiya.

2) Boş vaxtlarında xoşlayırsan:

- A) oxumağı
B) idmanla məşğul olmağı
C) rəsm çəkməyi
D) riyazi məsələ həll etməyi
D) düşünməyi, dağlara, bağçaya getməyi
E) musiqi dinləməyi
Ə) vaxtını təkmilləşdirməyi
F) qonaqlara getməyi

3) Televizor proqramlarından adətən hansına baxırsan?

- A) Musiqi proqramlarına
B) klassik əsərlərin səhnələşdirilməsinə
C) elmi proqramlara
D) dizayn və stil proqramlarına
D) idman xəbərlərinə
E) tok şoulara
Ə) təbiətə aid proqramlara

F) sənədli proqramlara	məklə
4) İstirahət günün gözəl bir yay gününə təsadüf edir, daha çox nə edərdin?	C) həyatda gözəlməklə
A) özün-özünə sakit bir gün keçirərdin	D) MP3 playerinə qulaq asmaqla
B) incəsənət muzeyinə gedərdin	E) sudoku (riyazi oyun) oynamaqla
C) maraqlı bir kitab oxuyardın	Ə) dostlarınınla məsləhətləşməklə
D) konserta gedərdin	F) psixologiyaya aid məqalə oxumaqla
D) dostlarınla futbol (voleybol) oynayırdın	8) Sənə təməşədə iştirak etməyə dəvət ediblər. Hansı rolunu seçərdin?
E) ev təsərrüfatı büdcəni nəzərdən keçirərdin	A) hər hansı bir alətdə çalışdırdın
Ə) dostlarının ticarət mərkəzində dolaşırdın	B) ssenari yazdırdın
F) təbiət qoynuna bir günlük səfər edərdin	C) rejissorluq edərdin
5) Yeni bir layihə üzərində işləmək istərkən daha çox nədən ilhamlanırdın?	Ç) səhnə avadanlıqları, geyimləri və digər resurslarla məşğul olardı
A) öz ideyalarını başqaları ilə müzakirə edərdin	D) təməşəçi kimi təməşəni seyr edərdin
B) evinə yaxın ətrafda qaçardı	E) büdcəni planlaşdırardı
C) seçimlərini beynində tədqiq edərdin	Ə) rəqs edərdin
Ç) mövzu ilə bağlı məqalələr oxuyardı	-F) səhnəni quraşdırardı
D) layihənin üzərində sakitcə düşüncəyə girdi	9) Dostlarınınla oyun oynamağa hazırlaşırısan. Hansı işi öz üzərinə götürərdin?
E) bağında işləyirdi	A) məhənnin sözlərini xatırlamaqla
Ə) alternativləri sıralayıb müxtəlif faktorlara əsaslanaraq bal verərdin	B) bitki və heyvanları müəyyən etmək
F) sevdini musiqilərlə qulaq asardı	C) komanda yoldaşlarına ipucu vermək üçün şəkil çəkmək
6) Qonaqlıqda daha çox nə edərdin?	Ç) məşhur sitatın kimə məxsus olduğunu tapmaq
A) sevdini müəllif haqqında müzakirələr aparardı	D) qrupa liderlik etmək
B) kimisə oxatma oynuna dəvət edərdin	E) fiziki hərəkətlər etmək (məs., səbətə top atmaq)
C) mümkün qədər çox insanlarla söhbət edərdin	Ə) tapmacaları tapmaq
Ç) bütün axtarış qonaqlığın neçəyə başa gəldiyini hesablamlaqla keçirərdin	F) riyazi məsələ həll etmək
D) ev sahibinin evinin arxitekturası ilə maraqlanırdın	10) Sabahkı testə hazırlaşmaq üçün materialları təkrar etməlisən. Hansı öyrənmə üsulundan istifadə edərdin?
E) sakitcə başqalarını müşahidə edərdin	A) sinif yoldaşlarınınla birgə məşğul olardı
Ə) ev sahibinin evində gəzişərdin	B) materialı məntiqi cəhətdən anlamlaqla çalışdırdın
F) ev sahibinin CD kolleksiyasını nəzərdən keçirərdin	C) oxuyub qeydlər edərdin
7) Dış hakiminin qəbulunda növbə gözləyirsən. Vaxtının tez keçməsi üçün nə ilə məşğul olardın?	Ç) biliyi təcrübədən əldə etməyə çalışdırdın
A) kitab oxumaqla	D) otağına qapılıb sakitcə məşğul olardı
B) Milli Coğrafiya jurnalının hər hansı bir nömrəsini nəzərdən keçirməklə	E) materialı ümumiləşdirən diaqram və cədvəl hazırlayırdın
C) kağız üzərində cizma-qara şəkillər çək-	Ə) nəzəriyyələri asan yadda saxlamaqla üçün müxtəlif kateqoriyalara böldürdün

üçün onlara məhni yazdırdın

Bu cür test nümunələri ilə şagirdlərin bir deyil, bir neçə qabiliyyətini aşkar çıxarmaq mümkündür (bela ki bir neçə düzgün cavab qəbul edilməlidir). Hər kəs maraqlı və qabiliyyətini müəyyənləşdirdikdən sonra isə fərqli qabiliyyətlərə uyğun çalışmalardan istifadə edə bilər. Məsələn, linqvistik öyrəncilər sözləri daha çox sevdikləri üçün onlara düşünmə, problemi həll etmə imkanları verməli və onları aşağıdakı kimi tapşırıq və layihələrdə çalışdırmaq lazımdır:

- lüğətdən istifadə etməklə krossvordları tamamlamaq,
- sinif qəzeti üçün kiçik hekayə, esse yazmaq,

- məktəb divar qəzeti üçün kiçik məqalə yazmaq,
- yarışmaları keçirmək,
- yaxşı nəqlik müsabiqəsi keçirmək,

- inşa müsabiqəsi keçirmək,
- debat və müzakirələrdə iştirak.

Məntiqi-riyazi qabiliyyətli öyrəncilər rəqəmlər və kompüter texnikası ilə daha çox maraqlandıqları üçün aşağıdakı fəaliyyət növlərindən istifadə edilməsi məqsədə uyğundur:

- riyazi oyunlar (şahmat, şahşi və s.) keçirmək;

- elmi nəzəriyyələr əsasında təcrübələr aparmaq (riyazi hesablamlaqla);
- məntiqi oyunlar keçirmək;
- məsələlər həll etmək;
- elmi proqramlar üçün "özün düzəlt" dastlarından istifadə etmək;

- əlifba və rəqəmlərdən ibarət qaydalar müəyyən etmək;
- analogiyalar tərtib etmək.

İncəsənət qabiliyyətli öyrəncilər informasiyanı şəkil və təsvirlərdən daha tez qəbul etdiklərindən onlar üçün aşağıdakı fəaliyyət növləri daha önəmlidir:

- məktəb və sinif qəzetinə xəbər bül-

letənləri üçün fotolar çəkmək;

- yeni mövzu ilə bağlı şəkillərlə modellər (məs., Venn Diaqramı, xəritə) çəkmək;

- coğrafi xəritələr tərtib etmək;
- şəirlərə, hekayələrə illüstrasiyalar, şəkillər çəkmək;

- mövzu ilə əlaqəli sxemlər, diaqramlar hazırlamaq.

Musiqi qabiliyyətli öyrəncilərə uyğun fəaliyyət növləri aşağıdakılardır:

- mövzu ilə bağlı öz şeirlərini yazmaq;

- orijinal şeirlərə musiqi bəstələmək;
- müxtəlif tarixi dövrlərin musiqisinə qulaq asmaq;

- sevdikləri şeirə musiqi bəstələmək;
- mövzu ilə bağlı prezantasiyalarda arxa fona musiqi vermək.

Fiziki qabiliyyətli öyrəncilər daha çox hərəkətli olduqları üçün onlara uyğun öyrənmə çalışmaları aşağıdakılardır:

- rollu oyunlar üçün maska, kostyum və s. hazırlamaq;

- səhnəciklərdə iştirak etmək;
- təməşələrdə səhnələr qurmaq, dekorasiya etmək;

- mövzu ilə bağlı kublardan, leqolardan obyektlər hazırlamaq;

- əl ilə düzəldilən konstruktor dastları ilə tapşırıqlar vermək.

Fərdlərə öyrəncilər ünsiyyətə çox can atdıqları üçün onlara uyğun fəaliyyət növləri aşağıdakılardır:

- layihələrdə qrup daxilində iştirak etmək;

- faktları cütlərlə öyrənmək;
- mövzu ilə bağlı fərqli insanlardan müsahibə götürmək;

- rollu oyunlarda iştirakə cəlb etmək;
- zəif sinif yoldaşlarını və ya aşağı sinif şagirdlərini öyrətmək.

Fərdxəli öyrəncilər daha çox öz hisslərinə, ideyalarına, məqsədlərinə aludə

olduqları üçün onlara uyğun gələn fəaliyyət növləri aşağıdakılardır:

- mövzu ilə bağlı öz təəssüratlarını yazmaq;
- tarixi şəxsiyyətlər barədə esselər yazmaq;
- öz həyatlarını dair ədəbi avtobiografiyalar yazmaq;
- öz məqsədlərini yazmaq və ona çatmaq üçün gələcək planlar hazırlamaq;
- kompüter proqramlarından istifadə etmək müstəqil tapşırıqlar vermək;
- illik jurnal tərtib etmək.

Naturalist öyrəncilərin marağı daha çox ətraf mühitə olduqları üçün onlara uyğun gələn fəaliyyət növləri aşağıdakılardır:

- sinifdəki gül-çiçəklərə qulluq etmək;
- ətraf mühitə bağlı müşahidələr aparmaq;
- məktəbdənkənar tədbirlərə (məktəbəyeni sahədə ağaclara, güllərə qulluq etmək) cəlb etmək;
- məktəbəyeni sahədə iməcilik təşkil etmək.

Bu cür çalışmalardan istifadə olunduqda şagirdlərin fərqli qabiliyyətləri onların maraqlarına uyğun daha da inkişaf etdirilir. Nəticədə isə cəmiyyətimiz üçün faydalı şəxsiyyətlər yetişdirməkdə müəllimlik missiyası daha səmərəli bir şəkildə yerinə yetirilir.

Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirək, demək olar ki, bütün bunlar bizim məqsədimizdir, elə təhsilimizin əsas məqsədi də, həyatı bacarıqlara yiyələnən qabiliyyətli şəxsiyyətlər yetişdirməkdir.

Rəyçi: prof. İ.Novruzlu

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

- 1) Howard Gardner. "Frames of Mind": The Theory of Multiple Intelligences. 1983.

2. Howard Gardner. "Intelligences Reframed". 2000.

3. Thomas Armstrong. "Multiple Intelligences: Eight Ways to Approach Curriculum". 1994.

4. Thomas Armstrong. "Multiple Intelligences in the Classroom". 2009.

5. "Brain Based strategies to Reach Every Learner". Dianne Connell Published by Scholastic Teacher Store. 2010.

6. "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası". //Azərbaycan məktəbi, 2013, № 5.

C.Асадова

Индивидуальный подход к развитию способности Резюме

В статье говорится о теории множественности интеллекта, которая была разработана профессором Гарвардского университета, доктором Ховардом Гарднером. Отмечается важность использования данной методики в классе и даны примеры техники преподавания, связанные с 8-ми интеллектами.

C.Asadova

Individual approach to intelligences Summary

In the article it is spoken about the Multiple Intelligence Theory which was developed by Dr. Howard Gardner, professor of education at Harvard University. The importance of implementing multiple intelligence in the classroom is noted and teaching activities that connect with 8 Intelligences are given as an example.

Лачин Гасанова,
доцент АГПУ

ОБ ИННОВАЦИОННОЙ ПАРАДИГМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ

Açar sözlər: azərbaycanlıların milli yeniliyi, etnomədəniyyət.
Ключевые слова: национальная идентичность азербайджанцев, этнокультура.

Key words: azerbaijani national identity, ethno culture.

Современная национальная идея в Азербайджане формулируется как синтез и единство всех проживающих на территории Азербайджана этносов.

Именно поэтому подчеркивается роль и тюркского, и иранского, и арабского культурного строя. Ассимиляция в единый народ и определяет национальную идентичность азербайджанцев. Именно поэтому столь актуально, сегодня изучение художественной культуры в высших учебных заведениях во всех ее составляемых. История Азербайджана дает богатый материал для понимания генезиса и эволюции азербайджанской художественной культуры, что необходимо для правильного воспитания молодого поколения.

Подчеркнем, что формулирование национальной идеи органично соответствует современным представлениям этнокультуры в гуманитарной науке. А.Я.Флиер пишет об этнических ценностях: "Последние представляют собой совокупность культурных традиций этноса, которые выделяются самим этносом в качестве наиболее специфичных, маркирующих его историческое и культурное своеобразие черт. При этом реальное происхождение культурных форм, интерпретируемых как этнические ценности, не имеет принципиального значения; оно может быть как автохтонным, так и иноэтничным, что не влияет на степень

вероятности включения их в систему этнических ценностей" (75, с. 389).

Этноисторическое происхождение артефактов имеет функциональный импульс. Изначально заложенный посыл может приобретать со временем разную степень вывешенности. Но ядро, корень, этномаркер сохраняется. В этом смысле универсальные закономерности музыкального структурирования объясняют, в определенной степени, параллелизм, совпадения, культурное родство.

Новый уровень функционирования образования, безусловно, связывается с национальной картиной мира, ибо национальная идея концентрирует в себе представления о культуре народа.

Вместе с тем, подчеркиваем, что в свете вышеизложенного, требует дифференциации такие понятия как этническая культура, народная культура, национальная культура. В чем инновационный смысл такого рода дифференциации в рамках этнологического освоения в высших учебных заведениях? Прежде всего, подчеркнем важный и очевидный факт: для инноваций необходима исходная база. Этнокультура, традиционная, народная культура определяет базовые законы существования, жизнедеятельности. Это и обычаи, обряды, уклад жизни, воспитание, миропредставление, верование, фольклор и многое другое. Иными словами, у студента должно быть четкое понятие о материале, на базе кото-